

## Shirin Neshat'ın öfkesi barış için bir umut çağrısı

Dirimart Pera'daki "Öfke" sergisi vesilesiyle Shirin Neshat'la son dönem çalışmalarını, Türkiye'deki ve İran'daki kadın hakları mücadelelerini konuştuk.



"Öfke" sergisinden görünüm, Fotoğraf: Nazlı Erdemirel

Shirin Neshat'ın çift kanallı bir video yerleştirmesi ve siyah-beyaz bir fotoğraf serisinden oluşan "Öfke" başlıklı kişisel sergisi Dirimart Pera'da izleyiciyle buluştu. Faşizmin tüm dünyada yükselişine bir tepki olarak açığa çıkan duyguları sergisiyle ortaya koyan sanatçı, video yerleştirmesiyle siyasi olarak tutuklu kadınların maruz kaldığı cinsel şiddeti ele alıyor. Sanatçının İstanbul ziyareti sırasında hem sergisi hem de daha önceki çalışmaları hakkında bir söyleşi yaptık. Bir saati aşkın söyleşimizde çalışmalarından bahsederken karşı koyduğu ve mücadele ettiği durumları, konuları anlatırken zaman zaman gözlerinin dolduğuna şahit oldum. Benim için oldukça duygusal ve ilham verici bir sohbetti.

Bilenler bilir İranlılar sevdiklerine "can" diye hitap eder. Söyleşinin ardından asistanına "Julia Can" diye hitap ettiğini duyduğumda daha önce Shirin Neshat'ın bahsettiği bir İran deyişini hatırladım. "Bir İranlıyı İran'dan atabilirsiniz, ama İran'ı bir İranlıdan alamazsınız."

### Öncelikle, Türkiye'de olmak nasıl hissettiriyor?

İstanbul'la bir gönül bağım var, burası yıllardır dönemediğim ülkeme en yakın yer. Ayrıca bu ülkenin kültürünü çok seviyorum. İstanbul, kültürel bir paradoksun büyüleyici bir temsilcisi. Hem doğu, hem batı dünyasına ait şeyleri bir arada görebileceğiniz eşsiz bir yer, iki dünya arasındaki dengeyi koruyan bir kültüre sahip.

**İran'dan ayrıldığınızda sadece 17 yaşındaydınız. Kısa bir süre sonra da İslam Devrimi gerçekleşti. Evinizden uzakta uzun yıllar geçirdiniz. Bu olay sizin hayatınızı nasıl etkiledi?**

Amerika, önceleri benim için her şeyin muhteşem olduğunu düşündüğüm bir rüyalar ülkesiydi. Beni etkileyen pek çok şey vardı orada. Ben ve kardeşlerim babam tarafından eğitim almak amacıyla ABD'ye gönderildik. Hiçbimiz İran'da bir devrim olacağını beklemiyorduk. Aslında, birbirimizi uzun yıllar göremeyecektik. Devrim olduktan sonra İran'a dönemedik. Böylece Amerika'daki yaşamımın ilk on yılı oldukça kederli geçti, şiddetli bir yurt özlemi çektim. Üstelik, Amerika'nın hayal ettiğim bir yer olmadığını da anlamıştım. Çok zengin bir aile değildik, ana cadde üzerinde küçük bir dairede yaşıyorduk. İran'da yaşadığımız küçük kasabayı, oranın insanlarını özliyordum. Okulda da çok başarılı değildim. Sonraki yıllarda New York'a taşındım ve burada sanat benim kurtarıcımdı oldu.



Flavia, Öfke serisinden, dijital c-print üzerine mürekkep ve akrilik, 121.9×182.9 cm., 2023

**Bu zorlu yıllarda sanat yapmaya başladınız, böylece İran'la bağınızı hiç kaybetmediniz. Bildiğim kadarıyla ailenizde sanatla ilgilenen kimse yoktu.**

Neden sanatçı olma isteği duyduğuma dair hiçbir fikrim yok ve bunun nedenini bugün de anlamıyorum. Tahran'da olduğum dönemde bir müze veya galeriye hiç gitmemiştim. Bu yüzden, sanatçı olmaya sezgisel olarak nasıl yöneldiğimi gerçekten bilmiyorum. Aslında basit ve romantik bir yaşamın içindeydim, 31 yaşına geldikten sonra olgunlaştım diyebilirim; pek çok sanat eseri gördüm, büyük sanatçılardan etkilendim. Nihayet 11 yıl aradan sonra İran'a gidebildim. Devrimden sonra İran'ın yeni halini görmek, buradaki deneyimlerimi, izlenimlerimi anlatma isteği beni kışkırttı. Fakat bugün sanat yapmanın yolunu bulabildiğim için çok şanslı olduğumu söyleyebilirim, gerçekten beni psikolojik, ekonomik ve profesyonel olarak kurtardı. Yaşamımın odak noktasını buldum, olgunlaştım, değiştim.



**Daha önceki bir röportajınızda kendinizi sürgün yerine göçmen bir sanatçı olarak tanımladığınızı söylemişsiniz. Göçmen bir sanatçı olarak Amerika'daki izlenimlerinizi paylaşır mısınız?**

Eğer göçmen bir sanatçıysanız, işlediğiniz konularla çok farklı ilişkiler kuran farklı insanlarla konuşuyorsunuz demektir. Avrupa ve Amerika'da insanlar İslam kültürünün kötü olduğuna dair bir bakış açısına sahip. Gerçekte olandan uzak bir bakış açısı var burada; kadınlar kurban ve mazlum olarak görülüyor. Baskı görüyorlar fakat İran kadınları bu bakış açısının aksine oldukça güçlü karakterleriyle klişeleri yıkıyor. Türkiye veya Orta Doğu'nun diğer noktalarındaki sanat izleyicileri gerçek nüansı anlıyor, kritik de olsa vermek istediğiniz mesajın ayırıcısına varabiliyor. Göçmen bir sanatçı olarak gerçekler hakkında konuşmam imkansız, çünkü İran'da veya herhangi bir İslam ülkesinde yaşamıyorum. Çalışmalarım tamamen kurgudan ibaret, geçmişteki bir şeylerle zihnim arasında kurduğum bir köprü diyebilirim. İran'da yaşamadığım için İranlı kadınlar için asla bir sözcü rolünde olamam. Eserlerin görüldüğü yere göre algılanma biçimi de değişiyor. Bu durum hoşuma gidiyor çünkü İranlı bir sanatçıyla ya da kendi ülkesinde işler yapan Türk bir sanatçıyla karşılaştırırsanız, bu sanatçıların yalnızca yerel izleyici kitlesi oluyor, dolayısıyla yerel tepkiler alıyorlar. Fakat bende birazcık kendimden birazcık ötekenden var. Hem batılı hem İranlı görünüyorum. Göçmenliğime has sanatımda, yaşamımda böyle bir melez anlatıma sahip olmak benim imzamı yaratıyor.

**Neden fotoğraf veya filmi kullanarak kültürlerarası ve ulusal varoluşları tasvir ediyorsunuz? Land of Dreams videosu New Mexico'da, ABD'nin en fakir eyaletinde çekildi. Burası Amerika'nın en büyük yerli topluluğuna sahip. Bu insanların kim olduklarını, nereden geldiklerini anlamak için fotoğraflarını çekiyorsunuz. Başkalarında size ilham veren şey nedir? Onlarda kendinize dair ne buluyorsunuz?**

Bu çok güzel bir soru. Ben her zaman "alter ego" ile ilgiliydim, bu çok ilginç geliyor bana çünkü bunu hiç planlamadım. Roja'yı çektikten sonra filmlerimdeki kadınların çok benzer fiziksel özelliklere sahip olduklarını fark ettim: kısa boy, sade siyah saçlar, çok belirgin gözler, biraz geri planda duruyorlar ama aynı zamanda hepsi çok güçlü bir karaktere sahip. Natalie Portman ile çalıştım, beş farklı projede birlikte çalıştığım tüm kadınlar bana ilham verdiler, hepsi benim alter egomdu. Yaptığım diğer tüm işlerde kadın karakterler aslında benim uzantımdı fakat hiçbir zaman onları kendime benzetmedim. Fakat düşündüğümde karakterlerin tüm çelişkileri, çok kırılgan, çok zayıf ama aynı zamanda çok güçlü, çok asi olmaları tam olarak benim gibiydi, bu yüzden kendi kişiliğimi oluşturduğum bu karakterlerle etkilemeye çalışıyorum, son birkaç yılda bu çok doğrudan olmaya başladı. Sheila'nın filmdeki makyajı bile benim değil, onun kararıydı.

**Çalışmalarınız üç tema üzerinde yoğunlaşıyor: kadın, din ve politika. Kadın bedeni ve gücü hakkında ne söylemeye çalışıyorsunuz?**

Öncelikle yaptığım işleri bir strateji eylemi olarak yapmıyorum. Doğal bir şekilde gerçekleşiyor. Başlangıçta, Women of Allah ile İranlı kadınların hayatlarının ve bedenlerinin erkeklerin ideolojik, dini ve politik savaş alanı olarak nasıl kullanıldığını sorgulamak ilgi çekiciydi.

# Argonotlar

Bir kültürü incelemek istiyorsanız devrimin etkisini görmek için kadınları incelemeniz gerekir. Women of Allah ile İranlı kadınların birçok yönden nasıl İran İslam Cumhuriyeti'nin kimliği haline geldiğini araştırmak ilgimi çekti. Bu gerçekten şok edici bir gerçek ve kadınlar böyle olmak istemiyor ve direniyorlar. Hükümet onlara baskı uyguluyor çünkü bu kurallar bir kere bozulursa toplum ele geçirilmiş olur.



Daniela, Öfke serisinden, dijital c-print üzerine mürekkep ve akrilik, 101.6×152.4 cm., 2023

İranlı kadınların -en azından benim neslimin- bedenlerimizle ilgili utanç ve günah duygularını nasıl hissettiğimizi araştırdım. Kadınlar, erkeklerin sokaktaki cinsel dürtülerini kontrol edebilmek için çarşaf giymekten sorumlu tutuldu ve suçlu hissettirildi. Erkeğin kendi cinsel dürtülerini kontrol edememesinden ötürü kadının kirli görülmesi ve örtünmesinin gerekliliği gerçekten çok tuhaf bir çelişki. Bu yüzden kadın bedeninin baştan çıkarıcılığın, aynı zamanda utanç ve günahın bir işareti olduğunu araştıran bir iş yapmakla çok ilgilendim.

“Öfke” sergisi bir arzu nesnesi ama aynı zamanda bir şiddet nesnesi olarak kadın bedenine yöneliyor ve siyasi olarak tutuklu kadının bedeni üzerinde güç kullanan üniformalı -asker, devrim muhafızı, molla- otorite figürünü görüyoruz. Konumları nedeniyle kendilerini kanunların üstündeymiş gibi hissediyorlar. Bu nedenle insanları mağdur edebiliyorlar. Tecavüzü ve işkenceyi siyasi mahkumları dize getirmenin son bir yolu olarak görüyorlar. Tecavüze uğrayan bu mahkumların pek çoğu intihar etti ya da gerçeklikten kaçarak aklını yitirdi. Fotoğraflarda dünyanın farklı yerlerinden Güney Amerika'dan, Rusya'dan, İran'dan, Hindistan'dan bu kadınların çıplak fotoğraflarını görüyoruz. Çıplak bedenlerinin güzelliğini ve ihtişamını gururla taşıyorlar, bu beden aynı zamanda acı ve şiddetin de mekanı. Sergide fotoğraflar ve videolar birbirleriyle konuşuyorlar. İki farklı çalışmanın farklı dillerde bir araya gelmesini seviyorum.



# Argonotlar

**Öfke, bir haksızlıkla karşı karşıya kaldığımız zaman yoğun bir tepkinin açığa çıkmasıdır. Böylesine delirmiş bir dünyada hayatta kalmak için öfkeyi kucaklamamız ve bu güçlü duygunun bizi birleştirmesine izin vermemiz gerektiğine inanıyor musunuz?**

Son yıllarda sanatı konuşmaktan korkar hale geldiğimizi düşünüyorum, pandemi döneminde yasaklanan kültür-sanat yaşamının etkisi de hâlâ üzerimizde. Medyada, kamuya açık platformlarda, diğer insanların söylemediklerini cesaretle söyleyen insanlar gördüğümde onlardan çok etkilendim, çünkü bizler dikkatli ol demeye programlandık; söylediklerinizden dolayı başınız belaya girebilir, insanlara saygısızlık etmekten başınız belaya girebilir. Women of Allah' tan sonra birçok çalışma yaptım, bu işler şiirseldi ve doğru- dan eleştirel olmaya çalışmıyorlardı. Fakat Öfke videosu doğrudan bir iş; bu öfke hiddetin bir ifadesi ve kolektif düzeyde bir birey olarak çok fazla öfkem olduğunu biliyorum çünkü sürgün yaşamaya zorlandım, annemi görmemeye zorlandım, kız kardeşlerimi görmemeye zorlandım, sebepsiz yere evime gidemedim. İran halkı 44 yıldır bu şekilde yaşadı, bu yüzden çoğunluğunun öfkeli olduğu bir topluluğuz. 44 yıl boyunca bastırıldık ve ezildik. Mahsa Amini'nin ölümü bu öfkeyi serbest bıraktı. Ne yazık ki uyanmak için bizi kışkırtacak, bizi tepki vermeye zorlayacak Mahsa gibi kurbanlara ihtiyacımız var. Sergideki video bu olaydan önce çekildi, fakat garip bir şekilde hikâyesi aynı.

Bu öfke sokakta ortaya çıktı ve dayanışma, sevgi, şefkat, empati duygusunu kışkırttı, karaktere ne olduğu hakkında hiçbir fikri olmayan bu insanlar ona doğru koşmaya başladılar. Bazen içimizdeki öfke ortaya çıkmak için yumruklanmaya ihtiyaç duyuyor.

Örneğin Filistin'de olanlara bakarsak, çocukların fotoğraflarını gördüğümüzde hayatlarımızın sadece kendi siyasi çıkarlarını düşünen tehlikeli, faşist birkaç çirkin adam tarafından nasıl tanımlandığına da kızıyoruz. Aynı zamanda bu kadar çok güce sahip olmamıza rağmen hala sessiziz.



Ana, Öfke serisinden, dijital c-print üzerine mürekkep ve akrilik, 101.6 x 152.4 cm., 2023

## **İnsan olarak, kadın olarak bugünün dünyasında nasıl aynı ikilemlerle karşı karşıyayız?**

Okuyucularınız için şunu söylemek gerçekten önemli: Bu çalışma sadece İranlı bir kadın hakkında değil, her şeyden önce ben orada yaşamıyorum artık. Bu son derece stilize edilmiş, son derece kurgulanmış bir çalışma ve dünyadaki tüm kadınlar hakkında. Hapishanelerde olsun ya da olmasın, cinsel saldırı ve tecavüzler evrensel bir mesele. Bazen evrensel olmak için etnik olarak spesifik olmanız gerekir. Fakat bu sadece İran'ın meselesi değil, ben İranlı olduğum sürece işimde "İranlı"dır, ne demek istediğimi anlıyor musunuz? Yani bir İranlıyı İranlı olmaktan çıkaramazsınız. Birçok İranlı bana İran'da uzun süredir yaşamadığımı söylüyor, tamam orada yaşamıyorum bu yüzden İran hakkında konuşmuyorum ama beni İranlı olmaktan alıkoyamazsınız, ben buyum fakat benim New Yorklu, batılı olan yönlerim de var, Amerikalı değil ama New Yorkluyum. Maria Abramoviç gibi... Şu anda Sırbistan'da yaşamıyor, Sırp'lar ona bu konuda saldırıyor, ama kendi ülkelerinde göçmen olan sanatçılara insanların saldırması çok yaygın bir şey. Aynı şekilde Asghar Farhadi, Abbas Kiarostami de eleştirildi.

## **"Öfke" sergisi, hem politik hem de duygusal açıdan, özellikle de en politik çalışmanız olan Women of Allah ile karşılaştırıldığında, diğer çalışmalarınızdan ne kadar farklı? Bu sergiyi yapmak istemenizin sebebi neydi?**

Çok ilginç, açıkçası bu çok farklı bir çalışma, ama bence "Öfke" ile tam olarak başladığım yere geri döndüm ve bunun nedeni "Öfke"nin doğrudan politik olması. Women of Allah'tan sonra eleştirilere maruz kaldım çünkü İslami devrimin yanında durduğunu düşünüyorlardı, hükümet ve İran halkı beni eleştiriyordu. Batılı eleştirmenler beni eleştiriyordu. Bu yüzden eserle çok fazla ilişki kuramadılar. Sadece devrimin fikirleri hakkında düşünüyorlardı, "Öfke" ile benzer eleştiriler aldım, fakat bunu yapmak zorunda hissettim. Hükümet tarafından, insanlar veya eleştirmenler tarafından tekrar saldırıya uğradığınızda iyi hissetmiyorsunuz, fakat artık daha akıllıyım, kariyerimde hayatımda eleştirilmekten çok korkmadığım bir noktaya geldim. Aslında insanlar beni yok etmeye çalıştı, işlerimin politik derecesini düşündüğüm zaman bunun nedenini anlıyorum. Turbulent, Rapture gibi yaptığım tüm işler politik olarak çok yüklü işlerdi. "Öfke" sergisinde üniformalı insanlar ve siyasi hapishane sistemi görüyoruz. Gücün doğrudan kötüye kullanılmasını izliyoruz, bunu yaptıran şeyin ne olduğunu düşünmeye çalışıyorum.



"Öfke" sergisinden görünüm, Fotoğraf: Nazlı Erdemirel



**Birkaç gün önce İstanbul'da Dünya Kadınlar Günü için bir protesto vardı. Ben de oradaydım. Kadın hakları konusunda öfkeliydik. Kalabalıkta Filistin bayrakları da gördüm. Peki şimdi "Öfke" ile burada, Türkiye'de olmak nasıl hissettiriyor?**

Acının çok bulaşıcı olduğunu hissediyorum. Ben ve eşim İranlıyız ama dikkatimiz dünyanın dört bir yanında. Ukrayna'da, Rusya'da ve sistematik olarak ezilen, sistematik olarak istismar edilen, bir Apartheid nesnesi haline gelen Filistin'de. Bu çok karmaşık bir durum, birçok Yahudi arkadaşımız var ve kesinlikle Yahudilikle ilgili bir sorunumuz yok ama İsrail devletiyle ve bu tür aşırı dindar sağcı hükümetle ilgili bir sorunumuz var, dünyanın bu trajediye sessiz kalmasından bıktım. Ateşkes için Netanyahu'ya karşı Tel Aviv'de protestolar yapan İsrailli insanların daha da fazlasını yaptığını gördüm, belki de bizim gördüğümüz görüntülerin çoğunu görmüyorlardır, belki de İsrail medyasında bir sansür vardır diye düşünmeye devam ediyorum, ama savaş için Filistinlileri öfkeyle suçlamak için 7 Ekim'i sebep göstermeye devam ediyorlar. İnsanlar, bu yıkımları, çocukların öldürülmesini, annelerin öldürülmesini, modern dünya tarihinde bir trajedi olan Afrika'daki Ruanda'yla karşılaştırıyor. Kendinle nasıl yaşayabilirsin?

Biden umursamıyor, ne pahasına olursa olsun seçilmek istiyor, Trump daha da kötüydü. Netanyahu umursamıyor, iktidarda olmak istiyor. Kimsenin umurunda değil, burada umudun barış isteyen Yahudiler'de olduğunu düşünüyorum. Ateşkes istiyorlar ve cevabın nefret değil barış olduğunu, sevgi ve şefkat olduğunu gören insanlar topluluğu olduğuna inanıyorum. Kulağa çok romantik geldiğini biliyorum ama ben romantik olduğunu düşünmüyorum. New York'taki en büyük protesto "Barış için Yahudiler" tarafından düzenlendi ve onların "not on my name" diye slogan attıklarını duyduğumda çok duygulanıyorum. Sürekli olarak neler olup bittiğini takip ediyorum ve olanlar için ağlıyorum. Durum şok edici, İran hükümeti bile Filistin için sessiz. Neler olduğunu anlamıyorum, Güney Afrika insanlığın sesi oluyor. Bu benim dürüst görüşüm, bu videodaki gibi vahşete, nefrete ve şiddete alıştığımızı biliyorsunuz, artık ters yöne gitmemiz gerekiyor.

Kudüs'te Batı Şeria'da yaşayan Filistinliler var ve İsrail hükümetine karşı birleşiyorlar. İki karşıt grubun bir araya gelip barış için çığlık atmasını her şeyden çok seviyorum, öfke paylaşılıyor. Ne demek istediğimi anlıyorsunuz, barış için tek şansımız bu. Bu korkunç, çirkin, faşist adamların elinde yaşayamayız.

**Sergiye geri dönelim isterseniz. Bu sergideki ses ve müzik izleyiciyi derinden etkiliyor. Müzik seçiminiz hakkında neler söylemek istersiniz?**

Filmdeki şarkıyı Emel Mathlouthi söylüyor; Soltane Ghalbha orjinal bir İran aşk şarkısı, aynı zamanda bu şarkı 2022'de İran'da ölen protestocuların Nika Shakarami'nin söylediği bir şarkıydı, Nika'nın bu şarkıyı söylemesinden birkaç yıl önce Emel bu şarkının sözlerini Filistin için Bir Rüya, Holm adıyla yeniden yazmıştı. Emel'i tanıyordum, bu şarkı için ona gittim ve şarkıyı daha yavaş söylemesini rica ettim. Onu bir kayıt odasına koyduğum resmin karşısına oturttum ve bu resme bakarak doğaçlama yapmasını, bu kadının neler söylemeye çalıştığını hissetmesini istedim, tamamen içinden geldiği gibi söylemesini bekledim ondan. O da tam olarak bunu yaptı. Müzikte gerçek bir minimalizm var, seste duygusal bir kalite var, bunu seviyorum, çünkü ruh halinin çoğu ses tarafından yaratılıyor. Def ve perküsyonda Paris'te yaşayan dostum Abbas Bakhtiari var. Ses tasarımı üvey oğlum Johnny Azari yaptı.

Videodaki danslar için New York'ta Afrika dansı eğitimi aldım, Senegal'den gelen öğretmenim sınıfımın baş dansçısıydı, videoda bu sınıftan iyi öğrenciler, sokaklarda bulduğumuz insanlar ve gerçekten dans eden insanlar vardı. Sadece başrolde oynayan Sheila Vand bir aktris.



Öfke” sergisinden görünüm, Fotoğraf: Nazlı Erdemirel

**Öfke videosunda izleyici, iki ekranın ortasında işlerin merkezinde konumlandırılıyor. İzleyiciyi erkeklik ve kadınlık arasındaki etkileşimi sorgulayarak, Öfkeyi incelemeye sevk ediyorsunuz. İki video arasında önce bir ekranı, sonra diğerini nasıl takip etmeli? Birinden birini izlediğinde sizce hikâye kaçırılıyor mu? İzleyicinin çalışmayı nasıl görmesini istiyorsunuz?**

Bu çok güzel ve önemli bir soru. Benim için çift kanallı video fikri yeni bir şey değil. Land of Dreams'den önce Trubulant ve Rapture'de de vardı. Burada farklı bakış açılarını karşı karşıya getiriyorum; eril bakış ve dişil bakışı, erkeğin ve kadının gördüğü, akli başında olma ve deliliği, iç dünya ve dış dünyayı, kamusal alan ve bir odayı; tüm zıtlıklar gerçekten bu iki karşıt ekranda vurgulanıyor ve kendinizi birçok karşıt şey arasında kesilmiş hissediyorsunuz. Ayrıca kırılğan bedene bakıyoruz, bu şiddet dolu yüzlere, bedenlere bakıyoruz; her tarafı yazılı, ona dokunamıyoruz bile. Bir kırılğanlık var, bir vahşet var, hepsi çok minimal ve ani bir şekilde gerçekleşiyor. Benim için seyirciyi baştan çıkarmak, duyguları çok ince, çok yavaş bir şekilde kamera ve seslerin kullanımı ile hipnotize etmeye çalışmak gibidir. Land of Dreams ile karşılaştırırsam Öfke çok daha duygusal, gerçeküstü bir rüya, teorik bir anlatım, ve gerçekten mideye güçlü bir yumruk atıyor.



Videodaki danslar için New York'ta Afrika dansı eğitimi aldım, Senegal'den gelen öğretmenim sınıfımın baş dansçısıydı, videoda bu sınıftan iyi öğrenciler, sokaklarda bulduğumuz insanlar ve gerçekten dans eden insanlar vardı. Sadece başrolde oynayan Sheila Vand bir aktris.

**Öfke videosunda izleyici, iki ekranın ortasında işlerin merkezinde konumlandırılıyor. İzleyiciyi erkeklik ve kadınlık arasındaki etkileşimi sorgulayarak, Öfkeyi incelemeye sevk ediyorsunuz. İki video arasında önce bir ekranı, sonra diğerini nasıl takip etmeli? Birinden birini izlediğinde sizce hikâye kaçırılıyor mu? İzleyicinin çalışmayı nasıl görmesini istiyorsunuz?**

Bu çok güzel ve önemli bir soru. Benim için çift kanallı video fikri yeni bir şey değil. Land of Dreams'den önce Trubulant ve Rapture'de de vardı. Burada farklı bakış açılarını karşı karşıya getiriyorum; eril bakış ve dişil bakış, erkeğin ve kadının gördüğü, akli başında olma ve deliliği, iç dünya ve dış dünyayı, kamusal alan ve bir odayı; tüm zıtlıklar gerçekten bu iki karşıt ekranda vurgulanıyor ve kendinizi birçok karşıt şey arasında kesilmiş hissediyorsunuz. Ayrıca kırılğan bedene bakıyoruz, bu şiddet dolu yüzlere, bedenlere bakıyoruz; her tarafı yazılı, ona dokunamıyoruz bile. Bir kırılğanlık var, bir vahşet var, hepsi çok minimal ve ani bir şekilde gerçekleşiyor. Benim için seyirciyi baştan çıkarmak, duyguları çok ince, çok yavaş bir şekilde kamera ve seslerin kullanımı ile hipnotize etmeye çalışmak gibidir. Land of Dreams ile karşılaştırırsam Öfke çok daha duygusal, gerçeküstü bir rüya, teorik bir anlatım, ve gerçekten mideye güçlü bir yumruk atıyor.

**Öfke videosuna dair savaş sonrası dönemin iki ünlü filminden bahsettiğinizi okudum: Pasolini'nin Salò'su ve Liliana Cavani'nin, Gece Bekçisi'nden. Bu filmlerin dahil edilmesini tetikleyen şey nedir?**

İnsanlar bunu bana çok söylüyor. Passolini'nin Salò'sunu hiç görmedim, görmek istemiyorum, çok fazla şiddet içeriyor, resimlerini gördüm, son derece acımasız buldum. İnsanlar bir şey aldığımı düşünüyor, fakat hiçbir şey almadım. Ama Gece Bekçisi çok sevdiğim bir film. Stockholm sendromu üzerine bir film, karakterler arasındaki bu ilişkiye değiniyor. Burada karakterin dans ettiği bir sahne de var.

**İranlı şair Furuğ Ferruhzad'ın Bir Başka Doğuş şiirinin sözlerini sergideki kadın bedenlerinin üzerindeki el yazması kaligrafilerde kullandınız. Kadın sanatçıları her zaman örnek aldınız. Furuğ Ferruhzad ile şimdi karşılaşma şansınız olsaydı ona ne söylediniz?**

Bazen bunu düşünüyorum, onu hayal ediyorum, bazen de insanların kısa bir hayatı olduğunda bir şekilde onların bir gizem olarak kaldığını düşünüyorum, böylece daha ikonik bir hale geliyorlar. Yaşlansaydı ve hayatını yaşasaydı nasıl olurdu bilmiyorum, bunu düşünmüyorum. Çoğunlukla onun nasıl bir sanatçı ve yaratıcı bir insan olduğunu düşünüyorum, kişisel hayatı ve sanatsal yaratımı birbirinden ayrılamazdı. Kendimde biraz bunu buluyorum, ben de yaptıklarımı bir iş olarak yapmıyorum, konuları seçmiyorum ve bir tepki yaratmaya çalışmıyorum, bu sadece benimle ilgili. Furuğ Ferruhzad'ın yazdığı her şey kendi yaşadıklarıyla ilgiliydi. Onda hayran olduğum şey, yaşadığı kısa hayatta dünyada gördüğü iyi ya da kötü her şeyi ifade etmesiydi. Üstelik radikal davranıyordu ve öfkesini göstermekten korkmuyordu. Tanrı'yı bile suçluyordu: "Eğer sen yaratıcıysan ve benim bedenim hakkında suçlu olmam gerekiyorsa, neden onu bana verdin, bu senin hatan" diyecek kadar cesurdu. Onun cesareti ve bireyselliğini seviyorum. Evli ve çocuklu bir adamla ilişki yaşadı ve bunu saklamadı. Böyle şeylere izin verilmezdi. Cinsel arzuları hakkında korkmadan yazdı.

# Argonotlar

**Bir konuşmanızda umutsuzlukla biten hiçbir eserinizi olmadığını belirtmişsiniz. “Öfke” sergisinin içindeki umut nedir?**

Land of Dreams’de karakter topluluğa geri dönüyor. Kendisinin rüya avcısı olduğunu hatırlıyor, çok seviyor. Onu kovuyorlar, fakat o mutlu bir şekilde sadece kapıyı açıp oradan ayrılıyor. “Öfke”de ise çok rahatsız edici, umutsuzluk dolu bir sahne var. Fakat dayanışma, sevgi, merhamet harekete geçiyor, bir grup yabancı onu kurtarmak için peşinden geliyor. Bana göre video sonunda çok derin ve umut verici bir kırılmayı gösteriyor. Öfkenin serbest bırakılmasını.

